

IVN GRONINGEN-HAREN

Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid

Jaargang 42 n° 1

2018-1

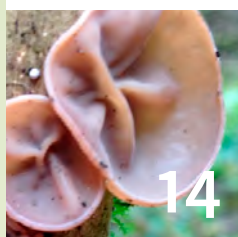
Groeningen

voor natuur in en om de stad

Inhoudsopgave

Agenda 2018	2
Van de voorzitter	3
Van de redactie	4
Algemene ledenvergadering maandag 12 maart 2018	4
De eenden van Groninger stadsplantsoenen	5
Eerste broedgeval van de steppekiekendief in Nederland	9
Vleermuizen zoeken	11
Jacobskruiskruid, de sint-jakobsvlinder en een aardvlo	12
Paddenstoelen in de winter?	14
Wandelwolven	16
Een verzwakte noordse stormvogel in het Noorderplantsoen	18
2018 Jaar van de huiswaluw	19
De zwartbuikwaterspreeuw	20
De wadwinterkoning	22
Slechtvalken Gasunie 2017	23
Excursies en andere activiteiten	24
Adressen en informatie	28

Agenda 2018

Zaterdag 10 maart	4 ^e Zadenmarkt van de Wilde PlantenTuinkring
Maandag 12 maart	Algemene Ledenvergadering IVN Groningen-Haren
Zaterdag 17 maart	Vogel-wandelexcursie in de Gasterse Duinen
Zaterdag 7 april	Wandelexcursie Stinsenplanten Noorderplantsoen
Zaterdag 7 april	Vogelexcursie in de Breebaartpolder
Zaterdag 21 april	Voorjaarsplantenruildag
Zaterdag 12 mei	Vogel-fietsexcursie in De Onlanden
Zaterdag 2 juni	Dagexcursie De Wieden van de Plantenwerkgroep
Zaterdag 2 juni	Vogel-fietsexcursie in het Hunzedal (Zuidlaardermeergebied)
Zaterdag 16 juni	Dagexcursie Schiermonnikoog van de plantenwerkgroep
Zaterdag 16 juni	Tuinbezoek aan Tuinderij De Bostulp
Zaterdag 16 juni	Vogelexcursie naar het Dal van de Ruiten Aa
Woensdag 11 juli	Avondexcursie Piccardthof van de Wilde PlantenTuinkring

De meest actuele informatie t.a.v. de excursies, cursussen en overige activiteiten die het IVN Groningen-Haren organiseert, is te vinden op de website:
<http://www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren>

Foto omslag: Steppekiekendief man op de akkers van Westerwijtwerd, juni 2017.
 Foto: Rein Hofman

• Centrale Verwarming • Gas en Water • Elektra		• Dak en Zinkwerken • Sanitair • Zonne-Energie
Technische Installaties		
Rijksstraatweg 94 Haren Kieler Bocht 39 Groningen www.lanting-it.nl		
☎ (050) 534 40 65 Fax (050) 534 37 57 e-mail: lanting@technonet.nl		

Van de voorzitter

Het mooie van mijn stadstuin is dat ik elke dag een paar vaste bezoekers zie: twee tortelduiven, een stel merels, een roodborstje, een heggenmus en tegenwoordig ook een paar flonkerend gekleurde stadsduiven die ook een graantje mee komen pikken van de broodkruimels en havervlokken. Vandaag zelfs een boomkruipertje op de wilg. Ik kan van dit soort waarnemingen echt genieten. Ik ben elke keer ook weer blij als de merels er weer zijn, nog niet ten prooi gevallen aan de merelziekte.

Als natuurliefhebber krijg je veel slecht nieuws te verwerken. Klimaatverandering, ziektes van kastanjes en essen, de dramatische teruggang van het aantal insecten en ook van akkervogels en weidevogels enz. Vooral Intensieve landbouw, grootschalige monoculturen, gebruik van glyfosfaat en neo-nicotinoiden, en het verdwijnen van kruidenrijke weilanden leiden ertoe dat de natuur in het landelijk gebied sterk achteruitgaat. Dan slaat je de schrik om het hart, en denk je: hier moet de politiek onmiddellijk iets aan doen. Na een paar dagen lees en hoor je er weinig meer over in de media. De politiek gaat gewoon

door met andere zaken. Terwijl het toch gaat om de leefbaarheid en toekomst van onze planeet. Als er één ding duidelijk is, dan is het wel dat natuureducatie nu meer dan eens nodig is om mensen van de urgentie bewust te maken.

Gelukkig zijn er ook positieve ontwikkelingen. Wetenschappers en natuurorganisaties zijn inmiddels in overleg met boeren en andere partijen (LTO, Rabobank, Unilever, FrieslandCampina e.d.) om te praten over de toekomst van de landbouw in Nederland en te werken aan een breed gedragen deltaplan. Hopelijk blijft het niet bij praten en komt er een stevige stimulans voor natuur-inclusieve en biologische landbouw. Zoals het nu gaat in de landbouw, zo kan het niet doorgaan!

In Groningen wordt gewerkt aan vergroening van de binnenstad. Daar zijn we blij mee, want hoe groener, hoe mooier en leefbaarder de binnenstad wordt. De vergroening wordt vooral gemotiveerd vanuit het idee van klimaatbeheersing (voorkomen van hitte), maar motieven op het gebied van vergroting van biodiversiteit, het vormen van groene zones, aansluiting bij de stedelijke ecologische structuur etc. komen in de gemeentelijke nota over dit onderwerp niet voor. De Werkgroep Stadsecologie heeft hierover een aantal kritische vragen geformuleerd, die we aan de gemeente zullen voorleggen.

Hoopgevend op het gebied van natuureducatie is de belangstel-

ling voor onze cursussen en excursies en ook de groei van ons ledenaantal. Op 1 januari 2014 telde de afdeling 102 leden. Nu 203 (113 plaatselijke en 90 landelijk aangemelde leden). Daarmee is het ledenaantal in vier jaar tijd verdubbeld. Het aantal donateurs was toen 151, nu nog steeds 151. Hoopgevend is ook de grote belangstelling voor de Natuurgidsenopleidingen die nu lopen in Groningen en in Borger. Het aanbieden van zo'n opleiding die bijna twee jaar duurt vereist een grote inzet op het gebied van organisatie, begeleiding van cursisten en van docenten. De opleiding in Groningen is begin 2017 gestart. De opleiding in Borger, waaraan ook IVN-leden van onze afdeling meedoen, is in het najaar van 2017 van start gegaan.

Ten slotte: de ALV is gepland op maandagavond 12 maart 2018 in het Floreshuis te Groningen (zie de aankondiging elders). Aansluitend is de thema-avond, samen met KNNV, met een spreker van de Werkgroep Grauwe Kiekendief. Dit thema heeft veel raakvlakken met onze manier van landbouw bedrijven en is dus ook in het licht van het bovenstaande uiterst actueel.

En vergeet niet de Nationale Tuinvogeltelling op 27 en 28 januari. Wat is er heerlijker dan in de winter binnen bij de verwarming te kijken naar de vogels in je tuin?

7 december 2017
Lammert Tiesinga

Van de redactie

Het is even wennen, ons verenigingsblad in A4-formaat. Niet meer in zwart-wit, maar volledig in kleur, net zoals de natuur! Nu kunt u tenminste direct zien dat de vogel hiernaast geen blauwe, maar een purperreiger is. Maar vooral: er is met dit formaat heel veel meer ruimte voor al die kopij en foto's die u nu met een gerust hart kunt gaan insturen.

Ons aangeharkte landje met paaltjes en perkjes ondergaat een transformatie. Nederland verwildert. De wolf, wasbeerhond, lynx, jakhals en wilde kat laten zich niet door een grenspaaltje tegenhouden en wagen zich op ons grondgebied. Wie is de volgende? Misschien wel een zwerflustige eland uit het oosten, dan sta je wel even raar te kijken.

Ook in de lucht gaat het er wild aan toe. Bij het Zuidlaardermeer heeft een zeearend succesvol gebroed. Een juveniel vliegt daar nu nog steeds blakend van gezondheid en levenslust boven onze polders. Op de akkers van Westerwijtwerd zijn vier steppekiekendieven grootgebracht. Het eerste broedgeval in Nederland! Maar ook grijze wouwen en slangenarenden hebben het in onze contreien naar hun zin. In Exloo streken 60 vale gieren neer in een boom. Vijf vale gieren verbleven daarna een aantal dagen in de buurt van Stedum. Een steppekievit foerageerde op de akkers van de gemeente Haren. Een noordse stormvogel plofte neer in het Noorderplantsoen. Het lijkt verdorie de Nieuwe Wildernis wel!

Ik moet mijn excuses aanbieden. In het vorige nummer van de Groeningen heb ik beloofd dat 2017 een goed wespenjaar zou worden, maar extreme kou in

het voorjaar, gevolgd door zware buien en storm zorgden ervoor dat de aantallen wespen enorm tegenvielen. Sorry! Maar goed, hoewel zij heel veel insecten eten, kunnen zij dus niet bijgedragen hebben aan die dramatische afname van het aantal insecten.

Beroerd nieuws, al die schokkende natuurberichten. Het is zaak om onze zegeningen te tellen. Zo is bijvoorbeeld de waterkwaliteit van sloten en afwateringskanalen door natuurherstel en zuiveringsmaatregelen sterk verbeterd, waarvan met name libellen profiteren. Ook met de purperreiger, de nachtzwaluw en de groene specht gaat het prima; die zijn van de Rode Lijst gehaald! En er was dit jaar eindelijk zoveel spiering in het IJsselmeer dat de populatie visdieren weer kon groeien. Half december zag ik een knobbelzwaan onder een bloeiende hazelaar in de sneeuw al bezig met een nieuw nest. De dagen zijn langzaam weer aan het lengen. Nog even en dan gloort er weer licht en als het goed is gaat alles gewoon weer groeien!

Veel leesplezier!

Ana Buren

Algemene Ledenvergadering IVN Groningen-Haren maandag 12 maart 2018

Locatie	Floreshuis, Floresplein 19, 9715 HH Groningen, 050-5710112
Datum	maandag 12 maart 2018
Aanvang	19.30 uur
Agenda	Jaarverslagen bestuur en werkgroepen, financiën en verslag kascommissie, wijziging statuten, benoeming nieuwe penningmeester, contributie-verhoging.
20.15 uur	Pauze met boekverkoop
20.45 uur	Thema (samen met KNNV): Presentatie door Werkgroep Grauwe Kiekendief

Meer informatie volgt via de website

De Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief is in 2005 opgericht om beschermingswerk en onderzoek naar grauwe kiekendieven zowel nationaal als internationaal te ontwikkelen. In navolging van dit werk is gezocht naar een succesvol concept voor akkervogel-beheer; met name in de Oost-Groninger akkers zijn verschillende vormen van natuurbeheer in agrarisch gebied in de praktijk gebracht. Hoe gaat het daar nu mee? Wat zijn de resultaten en zijn er nieuwe ontwikkelingen?

De eenden van Groninger stadsplantsoenen

IVN Werkgroep Stadsecologie/Lammert Tiesinga en Sander Wallert

Eendjes voeren in het plantsoen is tot nu toe nog een alledaags verschijnsel. Maar blijft dat zo? Vorig jaar deed de Werkgroep Stadsecologie onderzoek naar de kuikenoverleving van eendenkuikens in het Noorderplantsoen. De uitkomst was verontrustend: maximaal 5% van de kuikens (4 van 73) overleefde de eerste weken. Ook uit landelijk onderzoek van SOVON komt naar voren dat het niet goed gaat met de wilde eend en de soepeend.

Dit jaar hebben we vervolgonderzoek gedaan. Opnieuw in het Noorderplantsoen, daarnaast in Park Selwerd en in het Molukkenplantsoen. Een groep enthousiaste IVN'ers volgde vanaf april een of meer dagen per week de eendenkuikens van dag tot dag.

Om wat voor eenden gaat het? We spreken van “parkeenden”. Daarbij gaat het om tamme wilde eenden, gekweekte eenden en mengvormen. In gedrag zijn ze moeilijk van elkaar te onderscheiden. Ook om de oneerbiedige benaming “soepeend” te vermijden, vatten we de hele populatie samen onder de term “parkeend”.

We hebben regelmatig de volwassen eenden geteld om inzicht te krijgen in de omvang van de eendenpopulatie en de eventuele schommelingen daarin. Ook de waterkwaliteit is onderzocht: doorzicht, stroming en de biologische waterkwaliteit, d.w.z. de aanwezigheid van waterdiertjes. Samen met bijvoorbeeld begroeiing en aanwezigheid van waterplanten zijn dit belangrijke aspecten van de leefomgeving van de parkeenden.

Samenvatting van de resultaten

De nevenstaande tabel biedt een samenvatting van de belangrijkste aspecten.

De aantallen volwassen eenden per plantsoen liggen niet ver uiteen: gemiddeld telden we tussen 60 en 70 parkeenden. De aantallen zijn per vijver heel verschillend en door het jaar heen niet steeds gelijk. In de winter, vooral in februari, werden in het Noorderplantsoen de grootste aantallen eenden geteld. Voor een deel wilde eenden, die zodra het ijs verdween weer wegtrokken. De tamme eenden blijven dan achter. In Park Selwerd werden de meeste eenden geteld in de zomermaanden, vooral in juli, augustus en begin september. Voor een deel zijn de grotere aantallen in de zomer verklaarbaar omdat tegen het eind van het broedseizoen de vrouwtjes weer tevoorschijn komen. De verhouding man/vrouw is binnen de eendenpopulatie ongelijk: overal telden we meer mannetjes dan vrouwtjes, ongeveer in de verhouding 70%-30% (zie tabel). Dergelijke verhoudingen zijn bij watervogels niet uitzonderlijk. Ze komen ook voor bij tafeleend en kuifeend: resp. 71% en 62% mannetjes (SOVON, 2017-b).

Park Selwerd. Foto: Lammert Tiesinga.

Het gaat niet goed met de wilde eend en parkeend

	Gem. aantal eenden	Gem. verhouding m/v (procent)	Aantal vrouwtjes met kuikens	Aantal "gezinnen" (1e + 2e leg)	Aantal kuikens	Gem. aantal kuikens per "gezin"	Aantal overlevers	Gem. aantal leefdagen niet-overlevende kuikens
Noorderplantsoen	68	73/27	11	16	98	6,1	7	3,97
Park Selwerd	69	66/34	9	10	68	6,8	13	4,02
Molukkenplantsoen	62*)	70/30	5	6	38	6,3	1	5,13**)

*) Telling in september.

**) Werkelijk aantal leefdagen mogelijk iets kleiner in verband met minder intensieve telling.

Het aantal vrouwtjes met kuikens en ook het aantal legfels/gezinnen is in het Molukkenplantsoen aanzienlijk minder dan in het Noorderplantsoen en Park Selwerd. Het gemiddeld aantal kuikens per gezin is in de drie plantsoenen ongeveer gelijk, namelijk ongeveer zes. Overigens is dit aantal veel kleiner dan het gemiddeld aantal eieren van een wilde eend (9-13 eieren). Mogelijk worden veel kuikens al in de ei-fase gepredeerd of is het kleinere aantal eieren te wijten aan een slechte conditie van de vrouwtjes. Misschien ook waren er bij de eerste waarneming al een paar kuikens verdwenen.

Conclusie

De belangrijkste conclusie uit het onderzoek is dat de overlevingskans van eendenkuikens in de onderzochte Groninger Stadsplantsoenen gering is.

- In het Noorderplantsoen maximaal 7% (in 2016 maximaal 5%)
- In Park Selwerd maximaal 19%
- In Molukkenplantsoen maximaal 2,6%

De lage overlevingskans is in lijn met de resultaten van landelijke onderzoek van Erik Kleyheeg (Max Planckinstituut), die komt tot een overlevingskans van 6% in 2016¹. Tijdens de landelijke SOVON²-dag op 2 december 2017 presenteerde hij een nieuw cijfer: 19% overlevingskans. Hij gaf erbij aan dat dit waarschijnlijk een overschatting is. Ook zou 19% nog te weinig zijn om tot een stabiele populatie te komen. Daarvoor zou minimaal een overlevingskans van 23% nodig zijn.

De meest waarschijnlijke oorzaak van de lage overlevingskans is predatie, hoewel feitelijke predatie maar in een klein aantal gevallen is waargenomen. De meeste gebeurtenissen die het verdwijnen van de kuikens tot gevolg hebben onttrekken zich aan het oog van de waarnemers. Predatie is het meest waarschijnlijk omdat predatoren in alle onderzochte plantsoenen aanwezig zijn. Ziektes zijn niet geconstateerd. Wel zagen we dat afvoerputjes en duikers gevaar opleveren voor kuikens die er in terecht komen, met name in het Noorderplantsoen.

Wat maakt het verschil? Welke vijvers brengen veel kuikens voort en waar overleven ze?

We zien in ons onderzoek dat de vijvers met veel begroeiing en/of met waterplanten de meeste aantrekkingskracht hebben op eenden met kuikens. De enige overlevende zeven kuikens in het Noorderplantsoen waren afkomstig van de "fonteinvijver": de vijver centraal in het Noorderplantsoen bij café-restaurant Zondag. Deze vijver heeft geen oeverbegroeiing, maar wel een grote hoeveelheid waterplanten, waaronder waterdriblad, gele plomp en watergentiaan. Daarin kunnen de kuikens zich verschuilen. De waterkwaliteit is voor eenden gunstig door de fontein en de aanwezigheid van waterplanten en waterdiertjes. Het vrouwtje dat in deze vijver haar kuikens grootbracht noemen we de "fonteineend". Zij was dit jaar de enige eend met overlevende kuikens. Bijzonder is dat zij ook het jaar daarvoor de enige was met overlevende kuikens. De overige vijvers hebben geen overlevers opgeleverd. In de overige vijvers groeien geen of weinig waterplanten. Oeverbegroeiing en struikgewas langs de kant trekt wel eenden met kuikens aan (in vijvers langs de Grachtstraat en de Noorderbuitensingel) maar leidde in het Noorderplantsoen niet tot overlevende kuikens.

1 <http://www.erikleyheeg.nl/dutchmallardproject/eendenkuikenproject>

2 SOVON staat voor: Stichting Onderzoek Vogels in Nederland.

Noorderplantsoen: Fonteineend met de overlevende kuikens.

In het Molukkenplantsoen (noordzijde) bestaat voor de eenden weinig keus: er is slechts één vijver. Er is weinig oeverbegroeiing in de vorm van riet e.d. en waterplanten ontbreken. Er is wel begroeiing langs de rand, maar pas later in het seizoen. Eenden hebben moeite om zich te verschuilen. De vijver heeft geen waterplanten.

De overlevingskans in de vijvers in en bij Park Selwerd lijkt gunstiger dan in het Noorderplantsoen en Molukkenplantsoen. In Park Selwerd werden de meeste kuikens waargenomen in de vijver langs de Dierenriemstraat en de meest noordelijke vijver bij de noordelijke ringweg. In deze vijvers bevonden zich ook de meeste overlevende kuikens. De vijver langs de Dierenriemstraat biedt bescherming door de grote hoeveelheid algengroei die in de loop van het seizoen uitgroeit tot een dikke laag. Niet fraai om te zien, maar de algen bieden wel beschutting. Daarnaast groeien er struiken langs de oever.

Aan de noordkant biedt Park Selwerd veel riet en veel struiken langs de kant. Er is een brede rietstrook die veel beschutting biedt. Er zijn geen waterplanten vanaf de oever zichtbaar.

Natuurvriendelijke oevers zijn in principe ook gunstig voor eenden, omdat kuikens dan gemakkelijk uit het water op de wal en vice versa kunnen komen. Jammer voor de eenden is dat juist deze oevers, zowel in Park Selwerd als in het Noorderplantsoen, geheel of gedeeltelijk in beslag worden genomen door honden die daar van hun baasje het water in mogen. In het centrale deel van Park Selwerd bevindt zich een grote vijver met riet en struiken. Deze vijver heeft ten behoeve van watervogels begroeide eilandjes met gele lis en aan één kant een natuurvriendelijke oever. De aanwezigheid van

honden, maar ook van kokmeeuwen en kleine mantelmeeuwen kan ertoe leiden dat deze vijver voor eenden met kuikens minder populair is.

De waterkwaliteit is wisselend. In het Noorderplantsoen is het water vrij helder (ca. 70 cm). In de andere plantsoenen was de helderheid in de regel veel minder (veelal 40 cm). Waterdiertjes zijn er weinig. Het meest gunstig is de “fonteinvijver” in het Noorderplantsoen, met veel waterplanten en twee fonteinën die voor zuurstof zorgen. Stroming was in alle vijvers over het algemeen gering tot nihil.

Bijzonderheden

Soms zie je bijzondere dingen. Heel bijzonder was dat een vrouwtje nijlgans en een vrouwtjeseend tegelijkertijd in dezelfde holte van een boom zaten te broeden. Het broeden van de eend leverde drie kuikens op, die overigens geen lang leven waren beschoren.

Ook putjes en duikers die niet goed met roosters of gaas zijn afgeschermd kunnen voor kuikens gevaarlijk zijn. We hebben gezien dat een aantal kuikens van een kuifeend telooring in een duiker. Acht van de tien kuikens zijn in de duikerbak gesneuveld.

Dat er kuikens van kuifeenden te zien waren, was overigens ook al heel bijzonder. Later kwam van buitenaf opnieuw een kuifeend met kuikens in het Noorderplantsoen.

Nijlgans en eendenkuiken in holle wilg in het Noorderplantsoen.

Park Selwerd met natuurvriendelijke oever en eindje. Foto: Lammert Tiesinga.

De grootste overlevingskansen voor kuikens is gevonden in Park Selwerd met veel bescherming op het water en aan de oevers

Ook een festival in het plantsoen kan verstorend zijn. Tijdens het broedseizoen (7-9 juli) was er een “Foodtruckfestival” in het Noorderplantsoen. Dit heeft mogelijk tot verstoring geleid. Na afloop van het festival had de fontein een kuiken minder. Het Noorderzonfestival vond plaats toen er geen kleine kuikens meer aanwezig waren. Eenden verplaatsen zich dan naar rustiger plekken. Tijdelijk werden wat minder eenden waargenomen.

Aanbevelingen

Op basis van het onderzoek in 2016 is al een aantal aanbevelingen gegeven die tot doel hebben de overlevingskansen van eendenkuikens te vergroten, met name door te zorgen voor betere waterkwaliteit en meer dekkingsmogelijkheden voor kuikens door meer waterplanten en oeverbegroeiing. Deze aanbevelingen staan nog steeds en gelden ook voor de andere stadsplantsoenen. Wat tot verbetering in de stadsplantsoenen kan leiden zijn de volgende maatregelen:

- Meer begroeiing langs het water, bredere rietzones creëren en het riet gedurende een of meer jaren laten staan (afwisselend op plekken maaien en verversen).
- Zorg voor waterplanten in de vijvers. Waterplanten bevorderen de komst van waterdiertjes en insecten (ook op het water) en kuikens kunnen zich erin verstoppen.
- Om de waterkwaliteit te verbeteren indien nodig baggeren en meer stroming in het water creëren, zodat er meer zuurstof in komt. Ook fontein en waterplanten kunnen zorgen voor meer zuurstof en zo de kwaliteit verbeteren.
- Langs vijvers lang, bloemrijk gras laten groeien. Dit bevordert insecten en dekkingsmogelijkheid. Maaien om de vijvers heen alleen buiten het broedseizoen.
- Meer natuurvriendelijke oevers creëren, die het voor eenden en kuikens gemakkelijker maken afwisselend in het water en op land te gaan. Wijs een aparte plek aan waar honden te water mogen worden gelaten.
- Controleer en verbeter de veiligheid van roosters en duikers.
- Festivals (zoals het “foodtruckfestival”) niet organiseren tijdens het broedseizoen.

Met dank aan: de kuikenwaarnemers/tellers: Liesbeth Buitter (Molukkenplantsoen), Janny Giezen, Hiltje Kamminga, Ans Meiners, Arthur Scheper, Gerard Smeding, Marce van Velden (Noorderplantsoen) en Denise Humalda, Edda Kammenga, Tanco de la Rie en Ellen Vissia (Park Selwerd). En voor het wateronderzoek: Folkert Bakker en Arthur Scheper.

Het volledige onderzoeksrapport is te downloaden vanaf de IVN-afdelingswebsite: www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren.

Eerste broedgeval van de steppekiekendief in Nederland

Michael Kopijn

Inleiding

De steppekiekendief is een kleine en sierlijke roofvogel die oorspronkelijk broedt in Zuidoost Europa tot Centraal-Azië en daar vooral in droge open steppes en op extensieve landbouwakkers leeft. In de herfst trekt hij naar Afrika en India om te overwinteren. De jachttechniek verschilt nogal van die van de overige kiekendieven en doet nog het meest denken aan een boomvalk of een sperwer: behendig en zeer snel. Vooral lemmingen en muizen, maar ook kleine vogeltjes staan op het menu. Wat betreft het uiterlijk lijkt de steppekiekendief erg veel op de grauwe en blauwe kiekendief. Een goed beeld van de ondervleugel in combinatie met de koptekening (lichte halsband met een donkere boai) kan uitsluitsel geven. Maar om het nog lastiger te maken lijken de vrouwtjes en jonge vogels van alle drie de soorten erg op elkaar. Deze vogels worden daarom 'vrouwtjestype' of in vogelaarsjargon 'ringtail' genoemd als de determinatie niet kan worden afgemaakt.

Helaas gaat het met de steppekiek door intensieve landbouwmethoden rap achteruit, zowel in de overwinteringsgebieden in India en Afrika (zuidelijk van de Sahara) alsook in de rest van Europa. Sowieso was de steppekiekendief voor een tijd terug een zeer zeldzame verschijning in Nederland, maar de laatste jaren worden de vogels steeds vaker (vooral) tijdens de trek gezien. De afgelopen twee jaar zat er zelfs een overwinterend mannetje in De Onlanden. En ook dit jaar, in oktober 2017, is het mannetje weer in De Onlanden teruggekeerd. In onder andere Finland en Polen wil de steppekiekendief nog wel eens hybridiseren met blauwe kiekendief en bruine kiekendief.

Memorabel is het hyperactieve 3e kalenderjaar steppekiekendief mannetje van Finsterwolde in 2014 dat het aanlegde met de vrouwtjes grauwe kiekendieven en tijdens het niet te stoppen baltsen en kekken, onvermoeibaar met nestmateriaal aan het slepen sloeg. Toen de mannetjes grauwe kiekendieven binnenkwamen was het al gauw over met de pret.

*De steppekiekendief man van Westerwijtwerd.
Foto: Rein Hofman.*

Chronologische gebeurtenissen

Op 14 juli 2017 wordt door de Werkgroep Grauwe Kiekendief bekendgemaakt dat er voor het eerst in Nederland (en West-Europa) een paar steppekiekendief in de provincie Groningen succesvol heeft gebroed.

Op 5 Mei ontdekt Willem-Pier Vellinga na een SOVON atlas/MAS¹-telling in de buurt van het dorpje Westerwijtwerd een overvliegend mannetje steppekiekendief met prooi. De prooi kan een aanwijzing zijn dat er sprake is van broedgedrag. De volgende dag wordt het vermoeden van een nest al gauw bevestigd door de aanwezigheid van een vrouwtje en de werkgroep wordt ingeschakeld omdat die veel ervaring heeft met nestbescherming in graanvelden, in dit geval wintergerst.

Op 17 juni wordt het nest met een kooi beschermd tegen vos en marter, maar ook tegen de gerst, voor het geval die platgeslagen wordt door een regenbui, of harde wind.

Er worden vijf jongen aangetroffen en de ouders worden uiteindelijk met behulp van onder andere roofvogelspecialist Dick Forsman uit Finland als zuivere 3e kalenderjaar steppekiekendief gedetermineerd.

Op basis van het ruipatroon van het vrouwtje wordt bepaald dat het eerste ei tussen 6 en 8 mei moet zijn gelegd. Dat betekent dat de vijf jongen tijdens de start van het beschermen zo rond de drie tot elf dagen oud moeten zijn.

Begin juli wordt het gerstperceel geoogst, waarbij er om de nestlocatie heen wordt gemaaid.

1 Meetnet Agrarische Soorten

Vrouwte steppekiekendief boven wintergerst. Foto: Rein Hofman.

Vlak voor het uitvliegen van de jongen worden ze geringd in aanwezigheid van de boerenfamilie van het gerstperceel. Het vijfde jong heeft het helaas al in de vroege nestfase niet gehaald, dus worden er vier gezonde dames (te zien aan de bruine iriskleur) met een zwarte kleurring met witte inscriptie geringd. Na de bekendmaking op 14 juli wordt dit nieuws acuut door alle Nederlandse media overgenomen. Het blijkt dat er tijdens de periode van geheimhouding al het nodige professionele beeld- en filmmateriaal is gemaakt, vanuit onder andere schuiltenten, opgezet in het nestperceel.

Naar aanleiding van de gepubliceerde beelden is het niet zo heel moeilijk om achter de exacte locatie te komen en ik begin vanaf 20 juli de vogels regelmatig te volgen.

De eerste dagen zijn er gemiddeld elke 25 minuten prooioverdrachten. De juvenielen zitten hierop te wachten, meestal in het naastgelegen grasperceel, en komen er tegelijk uit als één oudervogel, of allebei de ouders, met prooi aan komen vliegen. Over het algemeen is er 's ochtends en overdag de meeste activiteit en worden er vooral kleine zoogdieren aangevoerd. Tijdens de nestfase blijkt er door het mannetje echter ook veelvuldig te worden gejaagd op zwaluwen, mezen, spreeuwen en mussen rondom de erven van boerderijen, zo hoor ik uit de reacties van buurtbewoners. Het mannetje jakkert over de akkers en jaagt geregeld, vliegend als een boomvalk of een sperwer. Hij schiet door een sloot om kort daarna weer op een geheel andere locatie op te duiken. Tijdens de prooioverdrachten valt op hoe klein hij is, want de juveniele dames zijn inmiddels al een slag groter. Na verloop van tijd worden de prooien vaak gewoon gedropt, zodat de jongen er zelf naar op zoek moeten gaan.

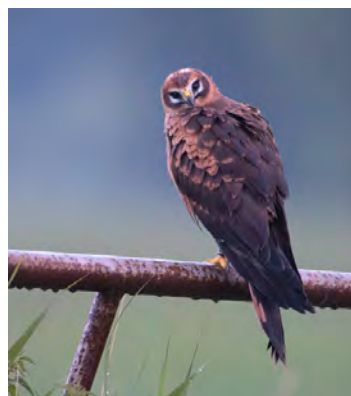
Als op 25 juli de omliggende graspercelen worden gemaaid, is het er erg druk met voedselzoekende vogels. Honderden kraaien, roeken, kauwen en meeuwen, maar ook de nodige bruine kiekendieven,

buizerds en torenvalken komen hierop af. Met als gevolg veel spectaculaire interacties met de steppekieden. De jongen brengen veel tijd op de grond door om te oefenen met muizen vangen en de ouders droppen ook nog vaak (half)levende prooi. Zo nu en dan wordt er een bruine kiek met prooi of een nietsvermoedende voorbijvliegende houtduif flink lastiggevalen. Het mannetje baltst af en toe ("sky dance") en de juvenielen willen zo nu en dan nog wel eens een uitstapje wagen.

Vanaf 30 juli laat het mannetje zich nog maar heel sporadisch zien en draagt het vrouwtje nog slechts weinig frequent prooi aan. De jongen zijn al druk aan het jagen, maar er valt nog veel te leren gezien de slapstickachtige interacties met onder andere blauwe reiger en zeer verbaasde hazen.

De ouders zijn vanaf 5 augustus niet meer in beeld. De juvenielen hebben hun jachtgebied behoorlijk uitgebreid en lijken rond 9 augustus allemaal te zijn vertrokken.

Op 2 september wordt in de buurt van Huizen (NH) nog één van de juvenielen gezien, herkenbaar aan de zwarte kleurring met witte inscriptie. De jongen hebben de codes C3, C4, C5 en C6 gekregen. Het is nu wachten op nieuwe waarnemingen.

Een van de juveniele steppekiekendieven. Foto: Rein Hofman.

Op www.nederbirds.nl vind je een compilatie van het vele beeldmateriaal dat ik in die mooie tijd heb geschoten.

Vleermuizen zoeken

Meede Hoogma, 8 jaar

Op de vleermuizen avond moesten we takken zoeken. Niet om de vleermuizen mee uit de lucht te slaan, maar om later marshmallows op te kunnen bakken bij het vuur. Maar dat was pas later. Eerst gingen we vleermuizen zoeken.

We liepen naar een holle boom, maar daar waren geen vleermuizen. Er had wel een kolonie gezeten, maar die waren al weg gevlogen.

Verderop kwamen we wel vleermuizen tegen. Het was donker, maar we zagen ze wel, omdat ze super zwart waren, en het was nog niet zo heel donker. En we hadden ook lampen mee. O ja, en we hadden ook zo'n apparaatje. Dat is een soort detector waarmee je vleermuizen kan horen. Je hoort dat er eentje aan komt vliegen of dat ze weggaan. En de meneer die alles wist, kon ook aan het geluid horen wat voor soort vleermuis het was.

We waren ook bij het water, en daar zagen we ook een vleermuis. Hij maakt een heel hoog geluid die wij niet kunnen horen, en dat weerkaatst het geluid op een insect, en zo kan hij zien waar het is. En bij het water zijn veel mugjes.

In de paringstijd zingen de mannetjes vleermuizen voor de vrouwtjes. Dat denken de vrouwtjes; o die is leuk. Dat geluid kan je ook horen op de vleermuizen detector.

We hebben geleerd dat we eigenlijk helemaal niet goed zijn voor de vleermuizen. Donkere plekken veranderen we. We maken zolders en muren helemaal dicht. En waar moet de vleermuis dan wonen? Vleermuizen zijn zoogdieren. Ze krijgen meestal 1 baby. Die drinkt bij de mama. Sommige mensen denken dat ze geen zoogdieren zijn, maar het is wel zo.

Ik vind vleermuizen cool. Omdat ze heel bijzondere dieren zijn. En ik hou niet van muggen. En die eten zij heel veel.

Ik vond de avond heel leuk, en de marshmallows waren lekker. En we bakten ook nog een broodje en kregen chocolademelk.

Ik hoop de volgende keer weer mee te kunnen lopen als er zo'n avond georganiseerd wordt.

Jacobskruid, de sint-jakobsvlinder en een aardvlo

Een onderzoekje in mijn boekenkast en op internet

Virry Schaafsma

De plant

Jacobskruid (*Jacobaea vulgaris*, voorheen *Senecio jacobaea*), is een heel gewone inheemse plant. Velden kunnen er helemaal geel van zien. Het kruid is in principe tweejarig en bloeit van juni tot in oktober. Wetenschappers hebben tot 180 soorten insecten geteld op het jacobskruid, waaronder tientallen soorten wilde bijen, tientallen zweefvliegen en evenzoveel vlinders. Zij komen op het stuifmeel en de nectar af. Er zijn bladrollers gespecialiseerd in de plant en er komen graafwespen, mineervliegjes, trips en galmijten op voor, om er maar een paar te noemen. Voor de sint-jakobsvlinder, zwart met rode streep, is het de waardplant.

Een zeer waardevolle plant dus. Zet hem in je tuin! Jacobskruid stond vroeger met name in de duinen en de hoge zandgronden, maar komt sinds de laatste decennia bijna overal voor, behalve op de zeeklei en in natte veengebieden. Het wil niet te nat en het liefst een beetje arme grond in de zon. Verstoorte grond met weinig concurrentie van andere planten is ideaal. Vandaar dat het veel in natuurontwikkelingsgebieden en bermen staat waar verschaald wordt. Een echte pioniersplant.

Jacobskruid

In heel West-Europa tot Midden-Azië komt de plant van nature voor, in Australië, Noord- en Zuid-Amerika en Nieuw-Zeeland is hij een invasieve exoot. In Noord-Amerika wordt hij in navolging van de Schotten wel 'Stinking Willie' genoemd. Ze hebben er de pest aan.

Het gif

Hoe zit het nu met die giftigheid? De hele plant van het jacobskruid bevat pyrrolizidine alkaloiden (PA's). Die zitten in meer planten zoals andere kruiskruiden, slangenkruid en koninginnekruid, maar in jacobskruid extra veel, hoewel het van plant tot plant kan verschillen. Voor de plant is het een afweermecanisme tegen insectenvraat. Bij koeien en paarden hoopt dit gif zich op in de lever en als de dosis groot genoeg is worden de dieren er ziek van (levercirrose) en gaan ze er dood aan. Daar is niets tegen te doen.

Nu is het zo dat ze gewoon om de planten heen eten, maar als het in hooi zit herkennen ze het niet, terwijl het gif er nog wel in zit. Schapen en geiten schijnen er trouwens weinig last van te hebben, hoewel sommigen beweren dat ze slechter groeien. Een schapenboer uit Eibergen bepleit zelfs winterbegrazing met schapen om het jacobskruid in te perken. Konijnen (in de duinen) bijten de rozet af en eten van de wortels zonder problemen. De rupsen van de sint-jakobsvlinder eten de planten en worden er zelf giftig van. Het zijn die mooie oranje-zwart gestreepte zebrarupsen die soms massaal op de planten zitten en de plant helemaal kaal vreten.

Voor mensen zijn PA's kankerverwekkend. Nader wetenschappelijk onderzoek moet nog uitwijzen of er in honing van honingbijen die op jacobskruid vliegen misschien te veel PA's zitten voor menselijke consumptie.

Zebrarupsen

Bestrijden?

Boeren en vooral paardenliefhebbers willen de planten dus kwijt.

Een dichte grasmat met een gesloten zode is onneembaar voor jacobskruiskruid en dat is in paardenweitjes nu juist vaak het probleem. Overbegrazing en spelende paarden zorgen voor kale plekken en daar houdt de plant van, dus hop daar is-ie weer. De plant produceert enorm veel zaad, het zaad ligt overal. Er zijn vele methoden om te bestrijden. Bijzaaien van kruiden zorgt voor concurrentie en is tot op zekere hoogte effectief. Maaien en afvoeren net voor de bloei en dan in augustus nog een keer (want de plant groeit gewoon weer verder) helpt ook. De

plant helemaal uittrekken of -steken is eveneens effectief, maar dan moet je geen wortels laten zitten, want die groeien weer uit. Bovendien heb je dan weer een stukje verstoorde grond.

In een interessant onderzoeksartikel in *De Levende Natuur* (jaargang 107, nr 5) wordt aangetoond dat *niets doen* ook loont. Het jacobskruiskruid verdwijnt op den duur vanzelf. Organismen in de grond, zogenaamde bodemschimmels, worden het 'moe', zoiets als bij aardappelmoeheid. In het onderzoek viel de piek van het aantal planten na 4 à 5 jaar en werd het daarna snel minder en werden de planten ook minder groot.

Jacobskruid aardvlo.
Bron: Creative Commons

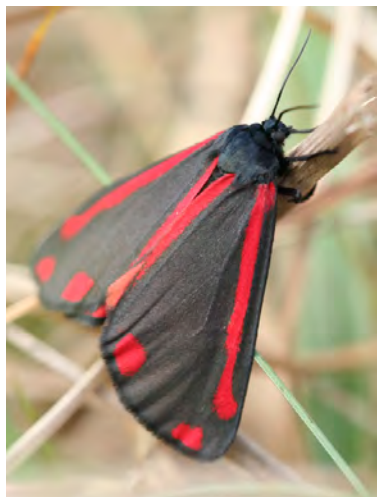
Een succesvolle bestrijder is een bij ons inheems kevertje, gespecialiseerd in jacobskruiskruid: de jacobskruid aardvlo (*Longitarsus jacobaeae*). Dit is geen vlo, maar een bladhaantje van 2,5 mm groot. Merijn Bos van het Louis Bolk Instituut schreef hierover een interessante brochure 'Biologie en beheersing van jacobskruiskruid' (2013). De larve van dit beestje vreet de stengel van de plant van binnenuit op. In Australië, Nieuw-Zeeland en Noord-Amerika is de kever geïmporteerd en bijzonder effectief ingezet tegen het woekerende jacobskruiskruid.

Ook in de duinen van ons land wordt het kruid in bedwang gehouden door de jacobskruid aardvlo die daar massaal voorkomt. In het binnenland is hij zeldzaam. Een van de redenen is dat deze aardvlo zich zeer langzaam verspreidt (in 5 jaar slechts 1 km). Hierbij kan de bodemgesteldheid een rol spelen, evenals de aanwezigheid van natuurlijke vijanden van dit diertje. In Nederland is nog niet geëxperimenteerd met het uitzetten van de kevertjes, en paardenhouders kunnen hier nog geen gekweekte aardvlooiën kopen.

De vlinder en het kruid

De sint-jakobsvlinder (*Tyria jacobaeae*) is helemaal gespecialiseerd in jacobskruiskruid. Hij hoort bij de familie van de spinneruilen. Het is een nachtvlinder die zowel 's nachts als overdag actief is. Je kan hem zien van eind april tot begin augustus. Vroeger zag ik hem alleen op Schiermonnikoog, maar nu komt hij overal voor.

De sint-jakobsvlinder heeft geen last van het gif in de plant, maar doet er zijn voordeel mee. Hijzelf en ook de rupsen worden er oneetbaar van. Alleen de koekoek en rode bosmieren eten de zebrarupsen met graagte.

Sint-jakobsvlinder.
Bron: Creative Commons

De vlinder legt gele eitjes in groepjes van enkele tot ruim honderd in een regelmatig patroon aan de onderkant van de bladeren. Heel slim legt ze op grote planten meer eieren dan op kleine planten en vooral niet in de buurt van een rode bosmiernest.

De rups doorloopt vervolgens vijf stadia. Eerst is hij bruinachtig, dan zwart gestippeld en in het laatste stadium oranjegeel-zwart gestreept. De rupsen eten gezamenlijk de plant op tot en met de bloemen en gaan dan op zoek naar andere planten. Ze kunnen de planten geheel ontbladeren, maar die gaan daar niet dood aan. De wortels blijven intact en zullen volgend jaar gewoon opnieuw uitgroeien.

Als de rups volgroeid is verpopt hij, waarna de pop overwintert op het zand, in een graspol of onder een steen. Als na negen maanden de plant weer bloeit is de vlinder al uitgekomen.

Ja, jacobskruiskruid hoort gewoon bij onze natuur.
Wat is ecologie toch leuk!

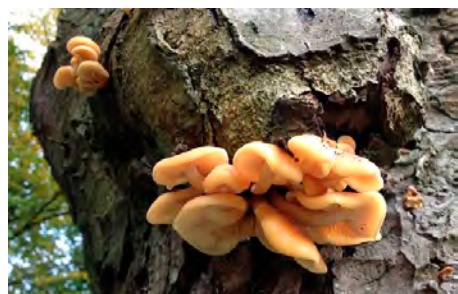
Paddenstoelen in de winter?

Ben Westerink

De eerste week van oktober komen gemiddeld genomen de meeste paddenstoelen tevoorschijn. Onze IVN-cursus Paddenstoelen begint daarom stevast in deze week.

Dit jaar hadden we echter pech, want toen de cursus begon, waren de meeste paddenstoelen al weer op hun retour. Determineren van paddenstoelen is een lastige klus, maar oude zwammen op naam brengen is helemaal een drama. De soorten gaan uiteindelijk allemaal op elkaar lijken. Overigens hadden we weer een enthousiaste en leergierige groep.

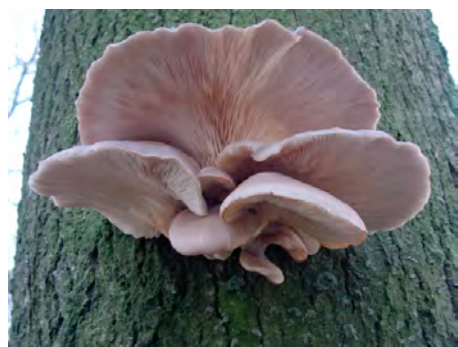
Inmiddels nadert de winter en kunnen we op zoek gaan naar winterpaddenstoelen. Paddenstoelen in de winter, die horen toch bij de herfst, hoor ik u al zeggen. De meeste paddenstoelen houden inderdaad niet van de winter. Bij bevriezing prikken de ijskristallen het tere paddenstoelenweefsel gemakkelijk stuk. Na een eerste stevige nachtvorst leggen veel paddenstoelen het loodje. Vooral de fragiele types zoals de amanieten zie je dan de volgende dag als stervende zwaantjes in elkaar zakken.

Fluweelpootje

Fluweelpootje

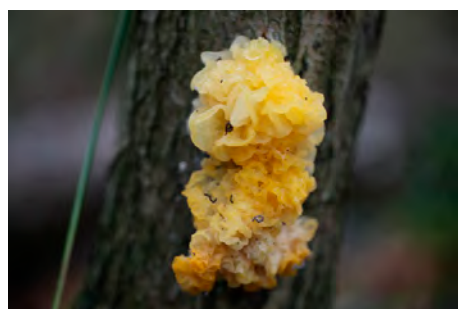
Toch zijn er flink wat soorten paddenstoelen die we in de winter kunnen aantreffen. Een mooi voorbeeld is het *fluweelpootje*. Het is een fraai, goudgeel gekleurd zwammetje dat in bundels op hout groeit; de fluweelachtige steeltjes verkleuren donkerbruin. Het fluweelpootje heeft geen last van de vorst want het weefsel bevat een soort antivries; het zwammetje kan de hele winter fris en fruitig worden aangetroffen. Omdat het fluweelpootje zo smakelijk oogt neem ik wel eens stiekem een klein hapje want het hoedje is eetbaar, maar het pootje zou giftig zijn (wie zoekt zoiets uit?). Het fluweelpootje heeft ook een naar trekje, het zwammetje heeft een voorkeur voor verzwakte bomen. Zieke kastanjabomen zitten vaak tot boven in de kruin stampvol met fluweelpootjes.

Oesterzwam

Oesterzwam

Een tweede voorbeeld van een paddenstoel die van de winter houdt, is de *oesterzwam*. Men beweert zelfs dat het zwamvlok van de oesterzwam de vorst juist nodig heeft om een paddenstoel te kunnen produceren. Tot diep in de winter kunnen we oesterzwammen op dood hout tegenkomen. Gelukkig het gehele jaar door in de supermarkt. Een recept: de oesterzwammen samen met wat spekjes flink aanbraden tot ze bruin beginnen te kleuren. Eventueel inkoken met wat witte wijn en een scheutje room. Met peper op smaak brengen. Op geroosterd brood met snippertjes bieslook.

Gele trilzwam

Gele trilzwam

Een winterse verrassing op oude dode takken is de *gele trilzwam*. Het zwammetje komt tevoorschijn uit spleten in boomschors en kleurt aanvankelijk oranjegeel en later bleekgeel. Het vruchtvlees is doorschijnend en geleachtig en heeft een doorsnede van 1 tot zelfs 10 cm. In droge toestand verandert de gele trilzwam in een hard vliesje dat donkerder is van kleur. Hoewel de gele trilzwam op dood hout voorkomt is het geen saprofiet, maar een parasiet die het mycelium van andere paddenstoelen aantast, met name van schorszwammen; een klein kannibaaltje dus.

Judasoor

Judasoor

Komt u in de winter een vlier tegen dan niet zomaar doorlopen. Met een beetje geluk kunt u - vooral op de wat oudere vlieren – *judasoren* aantreffen. Een verse judasoor is een klein wonder. Het oor voelt satijnzacht aan, het oppervlak is bedekt met kleine grijze donshaartjes. Onder vochtige omstandigheden heeft een judasoor de vorm van een geaderd, enigszins doorzichtig oor dat 2-10 cm groot kan worden. Bij droogte krimpt het oor in en wordt het hard en bros. Judasoren zijn eetbaar en worden wel gekweekt, maar hebben weinig smaak. Het judasoor is een parasiet die ten koste van zijn gastheer leeft. Als de boom sterft wordt het judasoor net zo makkelijk een saprofyt.

Nog meer zwammen

Er zijn nog heel wat meer paddenstoelen te vinden in de winterse natuur. Vooral de stevige, wat houtige zwammen blijven tot diep in de winter actief. Op hout zien we korstige zwammen zoals *elfenbankje*, *gele korstzwam* en *berkenzwam*. *Tonderzwammen* zijn zelfs meerjarig, dus die komen de winter probleemloos door. Maar ook het fotogenieke *geweizwammetje* en de wat griezelige *houtknotszwam* (dodemansvingers!) trotseren gemakkelijk de winter. *Zwavelkoppen* zijn allemansvrienden en altijd wel op dood hout te vinden, vaak in meerdere generaties. Sommige paddenstoelen zijn zo trouw aan de winter dat hun naamgeving er aan herinnert. Een voorbeeld is de *winterhoutzwam*; algemeen in onze bossen. Er zijn ook winterse zeldzaamheden zoals het *winterdonsvoetje*, de *wintermycena* en het *winterelfendoekje* (wie bedenkt toch die prachtige namen!).

Foto's: Ben Westerink

- * Fotoservice
- * Alle grote merken compact/reflex/digitaal
- * 80 Types verrekijkers en telescopen op voorraad
- * Ook astronomische telescopen
- * Swift - Bynolyt - Zeiss
- * Swarovski-topdealer
- * Vriend Stichting Het Groninger Landschap

www.combigroningen.nl

ipkes **COMBI**

Poelestraat 19 - 9711 PG Groningen
Telefoon (050) 312 86 84

VACATURE BOEKENVERKOOP

Gezocht: iemand met animo om de IVN-boekenverkoop over te nemen. De tijdsinvestering is niet zo groot. Wel is het nodig om een hoekje in huis over te hebben om de boeken te bewaren.

Geïnteresseerden kunnen voor informatie terecht bij Saskia van der Burg: tel. 06-41504940 of 050-5799631.

Wandelwolven

Ana Buren

Een valse start

Op 21 oktober 2013 wordt Nederland opgeschrikt door het nieuws dat er vlak bij Emmen een dode wolf is gevonden. De wolf is na anderhalve eeuw teruggekeerd naar Nederland! Na uitvoerig onderzoek blijkt dat hij uit de Karpaten komt. Hij is daar doodgeschoten, door de een of andere grapjas naar Nederland vervoerd en bij Luttelgeest te vondeling gelegd.

De wolf van Luttelgeest wordt in Naturalis onder grote belangstelling opgezet. De discussie is gestart: hoe moet dat als de wolf terugkeert naar Nederland? De bevolking staat overwegend positief ten aanzien van de komst van de wolf, behalve de boeren die voor hun schapen en geiten vrezen.

Het is duidelijk dat deze terugkeer niet lang meer op zich zal laten wachten. Het zal nog slechts twee jaar duren voor het echt bewaarheid wordt.

De wandelwolf

Het is 7 maart 2015. 'Kijk, papa, een wolf!' Vanuit de auto ontdekt de vijfjarige Lieke van de Aa uit Klazie-naveen een heuse wolf. Hij loopt langs de provinciale weg, de N381, ten noordwesten van Emmen. In de dagen die volgen wordt hij meerdere keren waargenomen, gefotografeerd en gefilmd. Hij krijgt de niet helemaal correcte naam 'Wandelwolf', klanknabootsing van het Duitse 'Wanderwolf'. Hij maakt echter geen wandelingetje, hij is op zwerftocht; maar 'zwerfwolf' allitereert niet zo lekker. Hij houdt van bebouwing en industrieterreinen, loopt in Hoogezand langs de Action en door de woonwijken van Kolham, netjes over de stoep, en doet daarmee zijn naam eer aan.

De wolf zet zijn tocht voort richting het noorden, naar de Eemshaven. In de buurt van Delfzijl vergrijpt hij zich aan twee schapen. Uit de wond kan zijn DNA veilig worden gesteld. Het blijkt om een jonge mannelijke nakomeling uit de Duitse Munster-roedel te gaan; in

De wolf van Luttelgeest

2016 geboren in een nest met 6 welpen.

Hij trekt langs de Eems en de Dollard (en misschien wel langs het dorpje Hongerige Wolf?) verder in zuidoostelijke richting om tenslotte op 11 maart bij Bad Nieuweschans weer de grens naar Duitsland over te steken. Daar zwerft hij nog een paar weken rond, via Bunde naar Bremerhaven en dan scherp zuidwaarts. Op 15 april wordt hij op de autobaan de A7 op 20 km ten noorden van Hannover, vlak bij zijn geboorte-grond, doodgereden door een vrachtwagen en naar het Wolfsbüro Niedersachsen Hannover gebracht.

Wolven in Nederland

Inmiddels is er in Nederland de organisatie 'Wolven in Nederland' opgericht, een samenwerkingsverband van Natuurmonumenten, ARK Natuurontwikkeling, FREE Nature, Koninklijke Jagersvereniging, IVN, IFAW, Studio Wolverine, Rewilding Foundation en de Zoogdierverseniging. Doel is het informeren en het voorbereiden van de maatschappij op een conflictarm samenleven met wolven. Want dat ze gaan komen dat is zeker.

Op 29 januari 2016 wordt de ingevroren Wandelwolf in Hannover door 'Wolven in Nederland' opgehaald en

naar Naturalis gebracht. Zijn kop is helemaal ontvleesd en zwaar beschadigd, en dat zal wel de reden zijn dat alleen zijn geraamte wordt opgezet. Van zijn vacht wordt een balg gemaakt. Uit zijn houding spreekt nog steeds een opgewekte lichtvoetigheid en ondernemingszin; een wolf tijdens zijn wandelingetje naar de Action, maar wel sterk verminderd aaibaar.

De Wandelwolf in een woonwijk van Kolham, 9 maart 2015. Filmfragment: Oguz Acioz.

De Wandelwolf in het Duurzaamheidscentrum Assen

De Wolf van Luttelgeest en de Wandelwolf zijn tot 31 december 2018 in bruikleen gegeven aan het Duurzaamheidscentrum Assen, waar het publiek zich aan hen kan vergapen.

Sinds de rentree van de wolf in Duitsland in 2000, neemt het aantal roedels daar gestaag toe. Er bevinden zich nu meer dan 70 roedels. De wolf kent geen grenzen. In Nederland volgen de waarnemingen elkaar steeds sneller op. In maart 2017 wordt een wolf doodgereden op de A28 bij Veeningen, een mannetje van anderhalf jaar oud, afkomstig uit een roedel in het Duitse Cuxhaven. Na de aanrijding is er nog zó vaak over hem heengereden dat hij, vanwege al die gebroken botten, de ‘puzzelwolf’ wordt genoemd.

De puzzelwolf van Veeningen

In augustus valt een wolf in Groningen twee schapen aan; in oktober wordt er een wolf op de Veluwe gesignaleerd, op 13 november wordt een wolf op te N343 tussen Kloosterhaar en Bergentheim doodgereden. Door middel van DNA-monsters wordt duidelijk dat deze wolf minstens van 13 oktober tot 13 november in Overijssel heeft rondgezworven zonder dat hij door ons is opgemerkt. Als spoor laat hij drie dode schapen achter. Het is een mannetje uit Brandenburg, ruim 600 km van Salland verwijderd, geboren in 2015.

De toekomst

De provincies hebben een wolvendraaiboek opgesteld om de komst van deze boeiende en mysterieuze dieren naar Nederland in goede banen te leiden. De Europarlementariër Annie Schreijer-Pierik (CDA) wil de beschermde status opheffen: “Het lijkt allemaal leuk en sommige mensen vinden ze knuffelig, maar binnenkort verscheuren de wolven vast schapen, kalveren of paarden.” Er is nog steeds weinig kennis en

De kinderen van de nacht, over wolven en mensen

Dik van der Meulen heeft de Jan Wolkersprijz 2017 gewonnen met het boek “De kinderen van de nacht, over wolven en mensen”.

Het boek is uitgekozen als beste natuurboek 2017, maar het is meer dan dat. Het is een complete verhandeling over alles wat er maar te weten valt over wolven.

Het verhaalt over het oerbegin in het Vlaamse laagland van Dormaal, waar vroeger een tropisch moeraswoud lag. De sprookjes, mythen en sagen waaruit blijkt dat Roodkapje lang niet zo onschuldig is geweest als ons altijd is wijsgemaakt. De moeizame relatie tussen wolf en mens door de eeuwen heen. Zijn gedrag en de manier waarop de komst van de wolf effectief een verstoorde ecologische balans weer in evenwicht kan brengen. Tenslotte de huidige ontwikkelingen en verspreiding, inclusief de escapades van onze wandelwolf.

Dit alles wordt grondig, gedetailleerd en toch vlot en met humor beschreven. Je leest die 372 pagina's in één adem uit en daarna ben je degelijk voorbereid om de eerste roedel die zich in Nederland vestigt te verwelkomen.

veel irrationele angst als het om wolven gaat. Sinds de terugkeer in Duitsland in het jaar 2000 hebben de inmiddels honderden wolven daar nauwelijks schade bij het vee aangericht (ze eten liever een ree dan een schaap) en mensen hebben ze er nog nooit aangevallen. Met preventieve maatregelen als rasters en waakhonden, en vergoedingen door de overheid aan boeren in geval van schade, kunnen wolf en mens goed samenleven. De wolf is een belangrijke toppredator die een invloedrijke sleutelrol heeft in het herstellen van uit balans geraakte ecosystemen. De Veluwe en de Oostvaardersplassen zouden hier heel geschikt voor zijn. Maar dan moeten ze daar wel kunnen komen voordat we ze op onze snelwegen te pletter rijden.

Of misschien zijn ze er al wel, want we weten niet wat er met die ene wolf gebeurd is die in oktober op de Veluwe is gespot. Misschien heeft die wel een klein roedeltje gesticht.

Hoe dan ook: Ze komen eraan!

Noot: Het IVN heeft, in samenwerking met Wolven in Nederland, voor basisscholen het lespakket ‘De Wolf terug in Nederland’ ontwikkeld. Het lespakket is te downloaden op de website www.wolveninnederland.nl

Een verzwakte noordse stormvogel in het Noorderplantsoen

Klaas van Dijk

Aan het begin van de middag van zondag 29 oktober 2017 nam Michael Hermse contact met me op over een noordse stormvogel die hij net had ontdekt in het Noorderplantsoen in de stad Groningen. De vogel lag aan de rand van een grasveld nabij een aantal struiken. Ik ben meteen gaan kijken. De vogel was nog aanwezig. Hij lag op een plek waar hij makkelijk gegrepen kon worden door een loslopende hond of kat. Het leek ons daarom verstandig een poging te wagen hem te vangen om hem vervolgens te verplaatsen naar een betere plek. De vogel kon tot een meter of twee worden benaderd. Noordse stormvogels zijn slechte lopers en opvliegen lukte niet. Na een aantal pogingen kon ik hem met de hand vangen. Ik heb veel ervaring met meeuwen in de hand en vond dat de noordse stormvogel er in de hand redelijk kwiek uitzag. Samen met Michael ben ik toen naar de rand van de grote vijver gelopen en hier heb ik hem boven het water van de vijver in de lucht gegooid. Het bleek dat hij wel kon vliegen, maar geen hoogte kon winnen. Hij ging op het water zitten en bleef hier dobberen. Dat was later op de dag en in de avond ook het geval. Ik zag niets dat wees op beschadigingen van poten, vleugels of van andere onderdelen van het lichaam. De vogel was in de slagpenruï. Het was dus een noordse stormvogel die al minimaal ruim een jaar oud was, want de jongen van 2017 ruïen dan nog niet hun slagpennen. Tot ver na donker zijn er vogelaars geweest die de vogel bekeken hebben.

De volgende ochtend was de noordse stormvogel nog aanwezig. Hij dobberde nog steeds in de vijver en zag er verzwakt uit. Michael was al vroeg wezen kijken en merkte dat de vogel bezig was om de weg op te kruipen. Dat zou tot gevaarlijke situaties met het verkeer kunnen leiden. Michael heeft mede daardoor besloten contact op te nemen met de Dierenambulance. Die kwam rond negen uur. Zelf was ik toen ook weer aanwezig. Ook OOG TV en een aantal lokale vogelaars waren aanwezig. De noordse stormvogel dobberde de hele tijd op het water en de Dierenambulance zat te overwegen hoe de vogel dan gevangen kon worden. Na enige tijd ging hij rustig op de kant zitten. Hij kon toen eenvoudig met een schepnet aan een lange stok gevangen worden. De vogel is overgebracht naar het vogelasiel de Fûgelhelling in Ureterp (Friesland). Hier is de vogel in de nacht van donderdag op vrijdag door uitputting overleden. Het vogelasiel had hetzelfde weekend een andere noordse stormvogel binnengekregen die bij Ten Boer was gevonden. Deze vogel was in een betere conditie en is aan het eind van de week weer losgelaten aan de Friese Waddenkust.

De noordse stormvogel is een algemene koloniebroedvogel op eilandjes en kliffen in het noordelijke deel van de Atlan-

Noordse stormvogel dobberend bij de Kerklaan.

tische Oceaan. De soort zit bijna jaarrond op zee en komt alleen tijdens het broedseizoen aan land. De dichtstbijzijnde broedplaatsen zijn op Helgoland en aan de Engelse oostkust. De soort foerageert uitsluitend op zee en het dieet bestaat vooral uit dierlijk plankton, vis en allerlei soorten van dierlijk afval. Noordse stormvogels foerageren ook vaak in groepen achter vissersschepen. De soort is algemeen op het Nederlandse deel van de Noordzee, maar verschijnt bijna alleen bij harde aanlandige wind aan de kust.

In de provincie Groningen kunnen bij dit soort weersomstandigheden noordse stormvogels bij Lauwersoog en in de Eemshaven worden gezien. Binnenlandwaarnemingen zijn erg uitzonderlijk, ook in de rest van Nederland. In Groningen is er alleen een vondst uit 1990 van een dood exemplaar in de Winsumermeeden.

De vogel in het Noorderplantsoen was het eerste geval van een noordse stormvogel voor de gemeente Groningen. Er stond dat weekend een harde aanlandige wind met als gevolg dat trektellers in Lauwersoog hier flink wat zeevogels zagen langsvliegen. Naar alle waarschijnlijkheid is deze storm de oorzaak dat deze noordse stormvogel is afgedwaald en uiteindelijk in het Noorderplantsoen terecht is gekomen. Op dezelfde zondag zagen trektellers op het Markermeer bij Almere vijf langsvliegende noordse stormvogels en zelfs een langsvliegend stormvogeltje. Dat zijn erg uitzonderlijke waarnemingen voor dit deel van Nederland en het geeft aan dat er dat weekend meer zeevogels naar het binnenland waren afgedwaald.

Het lichaam van de overleden noordse stormvogel uit het Noorderplantsoen is door medewerkers van de Fûgelhelling in een diepvrieskist gestopt. Het is overgebracht naar het onderzoeksinstituut Imares in Den Helder en is hier nader onderzocht, onder andere op de aanwezigheid van kleine stukjes plastic in de maag. Conclusie t.a.v. conditie/doodsoorzaak: *Vermagerd; onduidelijk waarom. Plastics waarschijnlijk geen directe doodsoorzaak. Maaginhoud: 7 stukjes plastic met totaal gewicht 0.0034 gram.*

2018 Jaar van de huiszwaluw

Jan Faber

SOVON (Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland) zet sinds 2002 (in samenwerking met Vogelbescherming Nederland) een vogel in het zoeklicht waarvan meer informatie nodig is om de soort (of groep) beter te begrijpen en beschermen. In het tabelletje staan de gelukkigen uit de afgelopen jaren. 2018 is het Jaar van de Huiszwaluw.

Een vroege herinnering aan huiszwaluwen is voor mij dat met een tuinslang huiszwaluwnesten van de boeien gespoten werden bij een autogarage waar ik in de zomer als kind hielp. De garage was gevestigd in een oude boerderij in Friesland. De grote schuur was rond 1970 vervangen door een modern gebouw terwijl de kleine schuur in functie bleef, compleet met de witte boeien waar huiszwaluwen van houden om hun nesten tegenaan te plakken.

In het geweldige boekje *Zwaluwen van Gaast* beschrijft Theunis Piersma dat hij en zijn vriendin vallen op een huis in Gaast waar huiszwaluwnesten tegenaan gebouwd zijn. Maar tegen de tijd dat de verhuisauto voor komt rijden zijn die 'als service voor de nieuwe bewoners' verwijderd en de boeien groen geverfd. Daarna duurt het, deels dankzij kunstnesten, jaren voor een huiszwaluwkolonie is hersteld. Theunis beschrijft prachtig de vele vogelwaarnemingen en de contacten die hij in het dorp en ver daarbuiten dankzij de zwaluwen opdoet. Hij komt dichtbij een antwoord op de vraag waarom huiszwaluwen veren op hun poten hebben (anders dan boerenwaluwen en oeverzwaluwen).

In de stad Groningen is een aantal jaren geleden in vier wijken onderzocht hoe het met de huiszwaluwstand staat, in eigen en kunstnesten (Berghuis & Berghuis, 2015). Aanwezigheid op korte afstand van grotere oppervlaktes water (zoals de Van Brakelvijver) en nestmateriaal zijn zoals te verwachten nodig om een huiszwaluwkolonie te handhaven. In een volgend nummer van Groeningen wil ik graag op het vervolg van dit onderzoek ingaan.

Jaar	Vogel van het jaar	Jaar	Vogel van het jaar
2002	IJsvogel	2010	Bruine kiekendief
2003	Roerdomp	2011	Boerenzwaluw
2004	Halsbandparkiet	2012	Klauwieren
2005	Tapuit	2013	Patrijs
2006	Veldleeuwerik	2014/5	Spreeuw
2007	Nachtzwaluw	2016	Kievit
2008	Scholekster	2017	Koekoek
2009	Visdief	2018	Huiszwaluw

Kennissen van me in Noordwolde (Gr) hebben samen met de burens ook zo'n kolonie aan huis, aan weerszijden van een dubbele oprit. Nauwkeurig wordt bijgehouden wanneer de eerste zwaluw begin april arriveert en wanneer de laatste eind september vertrekt, soms met achterlating van het derde legsel als dat niet op tijd vliegvlug is... In 2017 arriveerden ze laat, en werden de eerste eieren ook niet snel gelegd. In de rest van het seizoen leek de schade gelukkig ingehaald te worden.

Niet voor niets worden huiszwaluwen onder de loep genomen. Eind oktober 2017 is er schrikbarend nieuws gekomen over de achteruitgang van de Duitse insectenstand (Nature Today). Het kan bijna niet anders dan dat huiszwaluwen, die afhankelijk zijn van 'luchtplankton', daarvan last hebben. Boerenzwaluwen kunnen waarschijnlijk terugvallen op vliegen die ze vinden in boerenstallen en op koeienvlaaien in de wei.

Hopelijk valt het doek nog lang niet voor deze acrobatische doerakken!

Berghuis, A. & M. Berghuis (2015), De huiszwaluw *Delichon urbicum* in de stad Groningen, *Het Vogeljaar* 63 (4), p.205-213.

Piersma, Th. (2014), *Zwaluwen van Gaast*, Bornmeer.

www.naturetoday.com/en/nl/nature-reports/message/?msg=23854.

De zwartbuikwaterspreeuw

Ana Buren

De zwartbuikwaterspreeuw, met de melodieuze Latijnse naam *Cinclus cinclus cinclus*, was in oktober 2017 twee en een halve week aanwezig bij de vistrap van het Lieversche Diep bij het Mensingebos. Het is een vrij zeldzame wintergast. Hij duikt in Nederland vrijwel ieder jaar wel ergens op, maar nog nooit zo dicht bij huis als deze keer.

Het is een buitengewoon grappig en interessant zangvogeltje. Het houdt van snel stromend, zuurstofrijk water met kiezels en stenen. Hij duikt met een sprongetje het water in en loopt over de bodem op zoek naar voedsel. Dit kan hij omdat zijn botten massief zijn, in plaats van hol. Daarbij maakt hij handig gebruik van de waterdruk om onder water te blijven: de kop omlaag, de vleugels gespreid en de staartveren omhoog. Op de bodem keert hij steentjes om, op zoek naar waterinsecten: kevers, bootsmannetjes, vlokreeftjes, kokerjufferlarven, etc. Dit kan je vanaf de waterkant allemaal goed volgen omdat het water helder is. Hij zit ook graag boven op een steen, voortdurend wippend, of poetsend. Af en toe vliegt hij naar een vaste plek aan de oever die hij gebruikt om zich te ontlasten. Heel hygiënisch, je poept niet op je eten. De plek daar is wit uitgeslagen. De vistrap aan het Lieversche Diepje is een schitterende plek. De winde, riviergrondel, aal en het bermpje kunnen zich via deze vispassage in het gebied verspreiden,

Vistrap bij het Lieversche Diep

of hun trek naar de paaigebieden voortzetten. De stuw is erg geliefd. Hondenbezitters hebben hier hun ontmoetingspunt, hardlopers doen er rek- en strekoefeningen, fietsers en wandelaars eten op gevelde boomstammen een boterhammetje, een jongen gooit er zijn hengelje uit.

Sinds de ontdekking van de zwartbuikwaterspreeuw zijn er honderden vogelaars toegestroomd, vooral fotografen die op hun klapstoeltjes wachten op het optreden van deze schoonheid. Meestal hoeven ze niet lang te wachten, want het vogeltje heeft een vaste route en routine.

Ikzelf ben er vrijwel dagelijks. Op mijn elektrische fiets is het vanuit Groningen goed te doen. Wat een leuk, mooi en tam beestje! En wat een bijzonder gedrag! Ik heb nog nooit eerder zo'n onderhoudend en vermakelijk vogeltje gezien. Hij maakt je aan het lachen.

Mijn piekervaring 2017

Ik ben al aardig gewend aan het mitrailleurvuur van de camera's van de fotografen in burst modus. De waterspreeuw kennelijk ook, want onverstoord hopt hij, totaal onbevangen, steeds dichterbij. De ene na de andere camera valt stil, want hij komt in de intimiteit van het millimeterbereik waar geen enkele vogel nog door een fotografeerkanon te schieten is. Hij is te dichtbij om nog scherp te kunnen stellen. Al het geratel verstomt. Er is alleen het geruis van het water van de vistrap en een klein vogeltje dat aan onze voeten naar voedsel zoekt. Zelfs de honden zijn even opgehouden met blaffen. We volgen ontroerd het gescharrel van een zwartbuikwaterspreeuw. Met zijn priemende bruine oogjes

monstert hij ons af en toe, maar hij oordeelt dat wij geen bedreiging voor hem zijn.

Het water krijgt geen vat op zijn verenpak, de druppels glijden van hem af. Op een halve meter afstand van mijn schoenen wipt hij behendig steentjes van de bodem van de vistrap op en verschalkt het ene waterinsect na het andere. Hij neemt ze in de bek, springt bovenop een rotsblok, slikt ze door, of slaat ze eerst dood op het steen. Dan opnieuw een duik in het water. Ik kijk gefascineerd toe en durf mij niet te bewegen.

Abrupt komt er een einde aan dit wonderlijke moment van verstilling. De waterspreeuw snort met zijn compacte lijfje laag over het

water naar de overkant, doet zijn poepje in de latrine en gaat zich dan omstandig boven op een steen zitten wassen en poetsen; ver buiten het bereik van onze millimeters.

Fietsers passeren het bruggetje; kinderstemmetjes. De fotografen halen weer adem en kijken elkaar

aan, ontwaakt uit een droom. Zó'n klein vogeltje dat ons een lesje leert dat je niet alle schoonheid in pixels kunt vastleggen.

Ik durf het bijna niet hardop te zeggen, maar ik vind de zwartbuikwaterspreeuw eigenlijk nog leuker dan de witwangstern.

Yohân Bergsma

Meesterschilder

Meidoornlaan 3
9771 AN Sauwerd
tel. 050-5269734

www.ekoschilder.nl

Natuurvoedingswinkel

De Wiershoeck

Hét adres voor uw biologische boodschappen

Beijumerweg 20 Groningen

Onze actie-aanbiedingen vindt u op onze website

www.dewiershoeck.nl

(050)
541 15 15

De Wiershoeck
Beijum

ma t/m wo	9.00 – 18.00
do / vr	9.00 – 19.00
za	9.00 – 17.00
Iedere donderdag bezorging aan huis	

De wadwinterkoning

Troglodytes troglodytes waddus

Maarten Groeneveld

Voor mijn verjaardag kreeg ik het tripje 'Zeehonden uitzetten' cadeau.

Om 09:00 uur gaan we in Lauwersoog, samen met de zeehonden Ayla, Bianca, Storm, Koos én 25 andere toeschouwers, aan boord. Koos is meteen mijn favoriet. Koos klinkt zo gezellig. Koos is zo'n zeehond die met je meezwemt als je op het strand loopt.

Het is grijs. Om het half uur komt het nat met bakken uit de hemel. Ook staat er een harde wind, 65 km/u, vertelt de kapitein als we wegvaren. 'Niet de ideale omstandigheden, maar we zijn wel wat gewend', voegt hij er aan toe. Zelfs de aalscholvers hebben moeite om vlak boven het water koers te houden.

Na een dik uur varen komen we aan op de Kuipersplaat. De kisten met daarin de zeehonden worden naast elkaar op het strand gezet. Een grote halve cirkel in het zand geeft aan waar de toeschouwers niet mogen komen. Binnen de cirkel is het vrijwandelgebied van de zeehonden. Aan de randen van de halve cirkel is het dringen geblazen. Ouders struikelen met camera's over elkaar heen. Kinderen die met hun spaargeld een zeehondje hebben geadopteerd mogen de zeehondjes daadwerkelijk vrijlaten. Koos wordt vrijgelaten door de 10-jarige Anne-Sophie.

3,2,1, de schuiven gaan open en de zeehondjes rennen, beter gezegd hupsen, richting de vrijheid. Als ware celebrities door een haag van klikkende camera's. Bijna allemaal op hen gericht, alleen de moeder van Anne-Sophie heeft meer oog voor haar dochter dan voor Koos. Koos vindt het prima.

Terwijl Koos en zijn vrienden proberen weg te komen uit een verschrikkelijk tafereel, valt mijn oog op iets anders. Op een lege zeehondenkist landt een kaneelkleurig winterkoninkje. We staan ergens tussen Schiermonnikoog en Paesens-Moddergat op een zandplaat en, juist hier, in dit bijna apocalyptische decor, zie ik deze kleine zangvogel. Ik verwachtte een eidereend of een strandloper te zien, zeker geen winterkoning die je normaal gesproken bij dichtbegroeide plekken ziet en met name hóórt. Hij ziet er vermoeid uit, is vast op doorreis en heeft even behoefte aan vaste grond onder zijn pootjes. De 25 rondrennende toeschouwers lijken hem niks te deren. In de verte zie ik dat Koos linea recta het ruime sop kiest.

De kist waar de winterkoning op rust wordt weer op het schip geladen. Het beestje vliegt in paniek op en cirkelt rondjes om het schip. Ook ik ga weer aan dek en ben de winterkoning even kwijt. Nu voel ik zélf iets van paniek opkomen.

Dan wijst mijn vriendin naar het achterdek. De winterkoning zit veilig op de reling. De kapitein keert het schip en zet koers richting Lauwersoog.

De winterkoning? Hij kreeg door dat we naar Lauwersoog gingen, sprong op en vloog richting Schiermonnikoog. Ik hoop dat Koos een stukje met hem meezwemt.

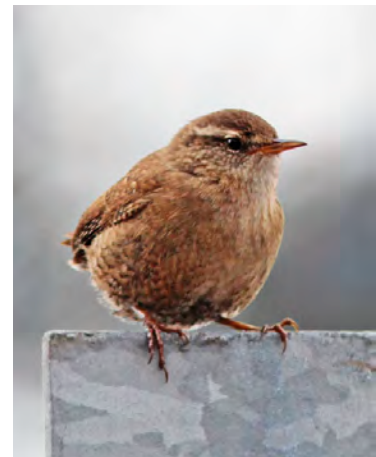

Foto: Maarten Groeneveld.

Dakterras Gasuniegebouw, 17-05-2017. Peter de Boer inspecteert AUZ op parasieten. Vleugellengte 165 mm, klauwlengte 99 mm, gewicht 750 gram. Het is een vrouwtje. Peter: 'Meten is weten.'

Slechtvalken Gasunie 2017

Ana Buren

In de zomereditie 2016 van de Groeningen staat het verhaal over het eerste broedgeval van slechtvalken in Groningen, in een nestkast boven in het gebouw van de Gasunie. De vogels worden nauwgezet in hun doen en laten gevolgd.

In juni 2016 worden de juvenielen, drie vrouwtjes en één mannetje, vliegvlug. Een vrouwtje vliegt zich al snel te pletter tegen het flatgebouw La Liberté, tegenover de Gasunie. De overgebleven juvenielen vliegen uiteindelijk de wijde wereld in, naar onbekende verten. Het ouderpaar blijft de rest van het jaar in de buurt rondhangen. Ze verdedigen de nestkast tegen indringers.

In 2017 begint het ouderpaar opnieuw met een nest in dezelfde broedkast. Eind april komen er drie jongen uit, allemaal vrouwtjes. Op 17 mei worden ze door Peter de Boer van SOVON/Werkgroep Slechtvalk Nederland geringd in aanwezigheid van heel veel lokale pers en van mij, uw vliegende reporter. Ze krijgen links een metalen ring en rechts een witte kleurring om de tarsus met respectievelijk de zwarte inscripties AUU, AUT en AUZ. Ze zijn in goede gezondheid, maar hun vleugeloksels zitten onder de parasieten, i.c. okselvliegjes. Dit verhindert niet dat ze voorspoedig opgroeien

en in goede conditie uitvliegen, een onzekere toekomst tegemoet.

Voor één van hen is die toekomst inmiddels alweer voorbij. De 'Vogelschutzwarte Hamburg' heeft ons laten weten dat op 17 oktober 2017 onder een windturbine van een windmolenpark in het havengebied van Hamburg een slechtvalk met een gebroken nek en verbrijzeld oog is gevonden. Aan de rechterpoot een witte ring met een zwarte inscriptie AUZ. Zij is niet meer.

Excursies en andere activiteiten

Zaterdag 10 maart

4^e Zadenmarkt van de Wilde Planten-Tuinkring.

Locatie en tijd

Van 11.00 tot 17.00 uur, Edanz, centrum voor bewustwording en ontwikkeling, Van Oldenbarneveldtlaan 6, 9716 EJ Groningen.

Extra info

Er worden honderden bezoekers verwacht voor de tientallen kramen met zaadgoed, knollen, plantgoed en ander plantmateriaal. Als IVN zijn we vertegenwoordigd. We promoten onze werkgroep met een zadenmengsel van wilde planten van ecologische zadenkwekerij de Cruydt-Hoeck.

Kosten

Geen.

Voor info

Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl, 050-5349131.

Zaterdag 7 april

Vogelexcursie Breebaartpolder

Locatie en tijd

Vertrek: 8.30 uur vanaf tranferium Karding. Terugkomst: uiterlijk 16.00 uur op Karding.

Extra info

Aan het begin van de excursie geven we, onder het genot van een kopje koffie, een inleiding over het gebied en de vogels die we kunnen treffen.

We gaan met auto's naar Breebaart en Nieuwstatenzijl, ter plekke maken we een wandeling. Op de site van het Groninger Landschap (www.groningerlandschap.nl) is meer informatie te vinden over Breebaart en de Dollard bij Nieuwstatenzijl.

Kosten

Meerijkosten te betalen aan de chauffeurs, reken op ca. € 7.

Voor info en opgave

Maaïke Everink, mause1998@gmail.com. Bij opgave graag aangeven of je met auto komt en of er deelnemers met je mee kunnen rijden tijdens de excursie.

Zaterdag 17 maart

Vogel-wandelexcursie in de Gasterse Duinen

Locatie en tijd

Vertrek om 08.30 uur bij de AH-winkel Hoornsemeer, S.O.J. Palmelaan.

Terug in Groningen rond 13.00/13.30 uur.

Extra info

Neem eten en drinken mee.

Verdere info

Zie website.

Kosten

Meerijden kost € 6,-.

Voor info en opgave

Willy Sjaarda, willy.sjaarda@gmail.com, 06-25583942.

Gasterse Duinen

Zaterdag 7 april

Wandelexcursie Stinsenplanten Noorderplantsoen

Locatie en tijd

Vertrek om 10.00 uur bij Restaurant Zondag. De excursie duurt ongeveer 2 uur.

Extra info

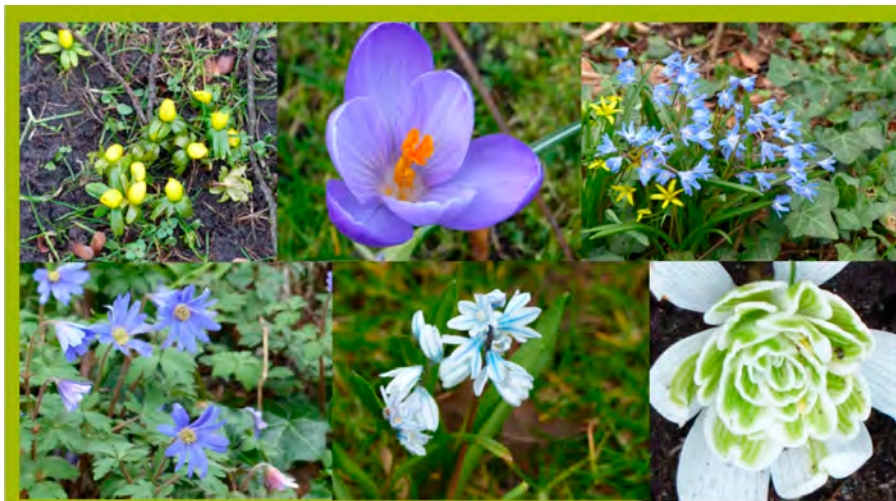
In het vroege voorjaar zijn er in het Noorderplantsoen diversie stinsenplanten te vinden zoals de bosgeelster, holwortel en winterakoniet. Met de plantenwerkgroep maken we een wandeling door het plantsoen.

Kosten

Geen.

Voor info en opgave

ivn groningen.plantenwerkgroep@gmail.com.

Foto's: Ina Velthuis

Zaterdag 21 april

Voorjaarsplantenruildag

Locatie en tijd

10.30-12.00 uur in de tuin van Tineke van der Meij, Meerweg 85, 9752 JD Haren.

Kosten

Geen.

Voor info

Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl, 050-5349131.

Zaterdag 12 mei

Vogel-fietsexcursie naar De Onlanden

Locatie en tijd

Vertrek: om 9:00 uur verzamelen bij De Onlanderij. Terugkomst om ongeveer 12.00 uur.

Extra info

Fiets meenemen.

Kosten

Geen.

Voor info en opgave

Joppe Rijpstra, joppe_rijpstra@hotmail.com, 06-34831633.

Zaterdag 2 juni

Vogel-fietsexcursie naar het Hunzedal

Locatie en tijd

9.00-13.00 uur. Verzamellocatie wordt bekendgemaakt via de website.

Extra info

Fiets meenemen.

Kosten

Geen.

Voor info en opgave

Els van den Boomgaard, elsvdboomgaard@gmail.com.

Zaterdag 2 juni

Dagexcursie De Wieden van de Plantenwerkgroep

Locatie en tijd

Vertrek om 9:00 uur, Overwinningsplein.

Terug ongeveer 16.00 uur.

Extra info

We maken een wandeling in het veenweidegebied tussen Wanneperveen en Doosje. Een zeer afwisselende gebied met elzenbroekbos, blauwgrasland, oude petgaten en vooral veel bijzondere planten en bloemen. Ook voor libellen en vlinders is dit gebied interessant.

Zelf proviand meenemen; onderweg zullen we gaan picknicken.

Kosten

De benzinekosten worden onderling verrekend.

Voor info en opgave

ivn groningen.plantenwerkgroep@gmail.com.

Bij opgave graag aangeven of je met de auto komt of wilt meerijden.

Zaterdag 16 juni

Tuinbezoek aan Tuinderij De Bostulp

Locatie en tijd

We verzamelen om 9.45 uur op het parkeerterrein van NS-Station Haren. De tuinderij bevindt zich aan de Ruinerweg 44, 7958 RD Koekange.

Extra info

We worden ontvangen door Deyke en Ruurd van Donkelaar, die biodiversiteit en inheemse planten hoog in 't vaandel hebben staan. Midden in de bloemenweide ligt een grote natuurrijke vijver met inheemse moeras- en oeverplanten. Door gefaseerd maaibeheer biedt de bloemenweide in ieder jaargetijde een aantrekkelijk gezicht. De bostuin laat mooie combinaties met inheemse bosplanten en stinsenplanten zien. Naast de boerderij ligt een stukje prairie- en halfschaduw-beplanting waar verschillende uitheemse planten getest worden op gebruik. Op de eigen kwekerij wordt een groot sortiment inheemse planten gekweekt voor de eigen projecten. In het omliggende landschapspark het 'Struunpad' is een natuurspad aangelegd met bos, weides, verschillende poelen, heide en bloemrijk grasland. De route van ongeveer één kilometer is, door de aanwezige natuurlijke speelobjecten, ook voor kinderen zeer geschikt. Een heel bijzondere plek, verborgen in het Drentse land.

Foto: Ernst Flentge

Kosten

We proberen nog een tweede excursiedoel te vinden voor de middag; de bijdrage in de kosten zijn daardoor nog niet helemaal bekend. Lunch zelf meenemen. Reiskosten afrekenen met de chauffeur.

Voor info en opgave

Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl, 050-5349131.

Zaterdag 16 juni

Vogelexcursie naar het Dal van de Ruiten Aa

Nadere info

Wordt via de website bekend gemaakt.

Zaterdag 16 juni

Dagexcursie Schiermonnikoog van de Plantenwerkgroep

Locatie en tijd

Om 9.30 uur met de boot heen,
16.30 uur met de boot terug.

Extra info

Eigenlijk is een dag te kort om alle voor planten interessante gebieden van Schiermonnikoog te bezoeken. Om toch zo veel mogelijk te kunnen zien zullen we fietsen huren bij de boot. We gaan in elk geval het Groene Strand en de kwelder bezoeken. Maar ook zullen we enkele duinvalleien ingaan op zoek gaan naar planten als de grote muggenorchis en rond wintergroen. Zelf lunch meenemen.

Kosten

Vervoer en fietshuur zijn voor eigen rekening.

Voor info en opgave

invgroningen.plantenwerkgroep@gmail.com

Woensdag 11 juli

Avondexcursie in de Piccardthof in Groningen van de Wilde PlantenTuinkring

Locatie en tijd

We verzamelen om 19.30 uur bij de ingang van het Stadspark, Piccardtlaan 2, 9728 NE Groningen.

Extra info

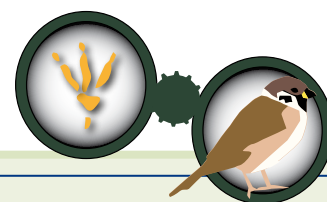
De Piccardthof heeft het natuurlijk tuinieren hoog in het vaandel staan.

Kosten

Geen.

Voor info en opgave

Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl, 050-5349131.

WORKSHOP VOGELN VOOR JONGEREN

Vogelen is 'hot' tegenwoordig. Helaas is er niet zo veel aanbod op dit gebied voor jongeren. Vanuit de IVN-Natuurgidsenopleiding werken wij aan een eindopdracht met als thema 'vogelen voor jongeren'.

Wij willen voor jongeren in de leeftijd van 12 tot 16 jaar in het voorjaar van 2018 een workshop organiseren waarbij we deze jongeren willen laten kennismaken met vogelen.

In vervolg hierop kunnen de jongeren die dat zouden willen nog twee vervolgworkshops volgen. Bij voldoende belangstelling kunnen de echte enthousiastelingen lid worden van een jongeren-vogelclub. Het is dan de bedoeling om regelmatig onder begeleiding te gaan vogelen rond Groningen/Haren.

De exacte datums en overige informatie worden op de website van het IVN bekendgemaakt.

Als je hiervoor interesse hebt kun je alvast een mailtje sturen naar: ugo@hetnet.nl.

Adressen en informatie

IVN Groningen-Haren
Laagveld 50
9753 KB Haren
ivn.nl/afdeling/groningen-haren
ivngroningenharen@gmail.com

Bestuur

Voorzitter

Lammert Tiesinga
la.tiesinga@gmail.com, 050-3133682

Secretaris

Toeska Coolen
ivngroningenharen@gmail.com

Penningmeester

Carlo Ensing
c.f.ensing@gmail.com, 06-47871101

Leden

Els van den Boomgaard, Ernst Flentge, Pieta Walma

Ledenadministratie

Laagveld 50, 9753 KB Haren
E-mail: c.f.ensing@gmail.com
IBAN NL12INGB0003742937
t.n.v. IVN afd. Groningen-Haren

Contributie/administratie

Je kunt *lid* worden van het IVN voor (minstens) € 20,50, waarvan de afdeling een gedeelte afdraagt aan het landelijk bureau. Als lid kun je actief zijn door je aan te sluiten bij een werkgroep, projectgroep, de redactie van de Groeningen of het afdelingsbestuur. *Donateurs* steunen het IVN en betalen per jaar minimaal € 13,50, dat geheel ten goede komt aan de afdeling.

Leden en donateurs ontvangen het afdelingsblad *Groeningen* en leden ontvangen tevens het landelijk tijdschrift *Mens en Natuur*. Leden die *Mens en Natuur* niet thuis gezonden willen krijgen, wordt verzocht om contact op te nemen met de afdelingspenningmeester. Opgave, verhuizingen, overschrijvingen naar andere afdelingen en opzeggingen (dit laatste alleen voor 1 januari) graag doorgeven aan de ledenadministratie van onze afdeling. Betalingen geschieden per toegezonden acceptgiro of via internetbankieren.

Werkgroepen en coördinatoren

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda
willy.sjaarda@gmail.com, 06-25583942

Wilde plantenwerkgroep

Vacature

Werkgroep Wilde Planten Tuinkring

Ernst Flentge
e.w.flentge@freeler.nl, 050-5349131

Werkgroep Stadsecologie

Lammert Tiesinga
la.tiesinga@gmail.com, 050-3133682

Werkgroep Natuurkids

Pieta Walma
pwalma@hetnet.nl, 06-15068091

Boekenverkoop

Saskia van der Burg
SteunfondsNME@hotmail.com, 050-5799631

Werkgroep PR & Communicatie

Vacature

IVN Consulentschap Groningen

Postbus 1020
9701 BA Groningen
consulentschap.groningen@ivn.nl
050-3135933

Vrijwilligersconsulent

Marit Stokkentreeff

IVN Landelijk

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam
www.ivn.nl
020-6228115

Kopij voor Groeningen 2018-2 vóór 10 juni 2018 sturen naar:
ivngroeningen@gmail.com of
Laagveld 50, 9753 KB Haren

Redactie & fotografie Ana Buren
(tenzij anders vermeld)

Vormgeving Jan Faber

Druk & verspreiding Editoo.nl